

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 23 берез. 2017 р. № 164. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

2. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 326. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

3. Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації : проект Закону України від 17 трав. 2022 р. № 7385. URL: <https://itd.rada.gov.ua/bill№fo/Bills/Card/39602>.

Бондаренко Марина Сергіївна,
суддя Дарницького районного суду
м. Києва, кандидат юридичних наук

УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ОЗНАКА, ЩО КВАЛІФІКУЄ ЗЛОЧИН

24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення РФ в Україну й наразі минув третій місяць як Україна дає достойну відсіч цій збройній агресії. Відповідно такі зміни життя суспільства знаходять відображення й у праві, зокрема й нормах закону України про кримінальну відповідальність. Вирішення дискусійних питань кваліфікації кримінальних правопорушень (далі – КП), що вчинені в умовах воєнного стану, мають важливе значення, оскільки й в цих умовах розвиток науки кримінального права продовжується, а питання справедливості правосуддя не стає менш важливим.

Ознака, що кваліфікує або особливо кваліфікує злочин, – «в умовах воєнного стану» наявна у 30 складах КП, що містяться у 5 розділах Особливої частини КК. З названих 30 складів, найбільша їх кількість розміщена у розділі XIX «КП проти встановленого порядку несення військової служби (т. зв. військові КП)». Водночас хотілось би відмітити, що ці норми (ч. 4 ст. 402, ч. 3 ст. 403, ч. 4 ст. 404, ч. 4 ст. 405, ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408, ч. 4 ст. 409, ч. 4 ст. 410, ч. 4 ст. 411, ч. 3 ст. 413, ч. 3 ст. 418, ч. 3 ст. 419, ч. 3 ст. 420, ч. 3 ст. 421, ч. 4 ст. 425, ч. 4 ст. 426, ч. 5 ст. 426-1, ч. 3 ст. 428, ч. 2 ст. 435) не зазнали змін після 24 лютого 2022 року саме стосовно цієї кваліфікуючої ознаки, але проблемні питання щодо кваліфікації не залишаються поза увагою науковців й сьогодні [1, с. 196].

Законами від 24.03.2022 № 2149-IX, № 2155-IX викладено у новій редакції ч. 5 ст. 361 КК (несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж) щодо караності незаконних дій за цією статтею, *вчинених під час дії воєнного стану*, та доповнено Кодекс ст. 201-2 (незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги), зокрема частиною 3 якої передбачається відповідальність за незаконні дії за цією статтею, *вчинені під час воєнного стану* [4; 2].

Незважаючи на те, що законодавець не ідентично у всіх цих складах називає цю кваліфікуючу ознаку, це навряд може викликати суттєві протиріччя у практичній площині, водночас «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану», як про це йдеться у п. 11 ч. 1 ст. 67 КК щодо обставин, які обтяжують покарання, то це викликає певні запитання щодо можливого доведення умислу на використання таких умов при вчиненні злочину.

Зазнали змін й злочини з розділу I проти основ національної безпеки України. Так, Законом від 03.03.2022, № 2113-IX [5] викладено у новій редакції статті 111, 113, що передбачають кримінальну відповідальність за державну зраду та диверсію з передбаченням у частині 2 цих статей кваліфікуючої ознаки щодо їх вчинення в умовах воєнного стану. При цьому Законом від 24.03.2022, № 2160-IX (із змінами, внесеними ЗУ від 01.04.2022, № 2178-IX) [3; 7] доповнено Кодекс новою статтею 114-2 (несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану), за якою в перших двох частинах вчинення злочину в умовах воєнного стану є ознакою основного складу.

Найбільш запитуваними до дослідження щодо окремих проблемних питань лишаються внесені зміни Законом від 03.03.2022 № 2117-IX [6] до четвертих частин статей 185, 186, 187, 189, 191 КК відповідно й через найбільшу поширеність вчинення КП проти власності.

Слід звернути увагу й на назву цього Закону, яким посилено відповідальність за мародерство, натомість посилено відповідальність за КП проти власності. Стосовно санкції одного з військових КП, а саме ст. 432 КК України (мародерство – викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених), вказаний Закон фактично не стосується (бо підвищено мінімальну межу санкції з 3 до 5 років, верхня

межа залишилась без зміни, і це так само є тяжкий злочин), та про що більш детально в аналізі помилок у законах воєнного часу щодо змін КК, підготовленого д.ю.н., проф. М.І. Хавронюком [11, п. 2.3]. Водночас розширення меж тлумачення поняття «мародерство» навряд є виправданим, коли до цього, його розуміння було чітким й недвозначним.

З позиції послідовності, не зрозуміло чому посилення відповідальності у цьому разі не було передбачено для шахрайства (ст. 190 КК), водночас у разі вчинення якого в умовах воєнного стану при призначенні покарання може бути врахована обставина, яка обтяжує покарання, за п. 11 ч. 1 ст. 67 КК, окрім ч. 1 ст. 190 КК, оскільки до проступків вказана обставина не застосовується. При цьому цим питанням стосовно ст. 190 КК, мабуть, задався кожен криміналіст, коли ознайомився із цими змінами, та цілком погоджуюсь із Р. Мовчаном, що логічне пояснення знайти важко [9], зважаючи також на спільність інших кваліфікуючих ознак, які законодавець визначає у Примітці до ст. 185 КК щодо цих КП.

При цьому із прийняттям Закону від 03.03.2022 № 2117-IX, як науковцями, так і практиками, піддається сумніву так би мовити «умовність» цієї кваліфікуючої ознаки для злочинів проти власності. Як відомо, стосовно означеного періоду, то на підставі пропозиції РНБО України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», Президентом України постановлений Указ «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022, № 64/2022, що набрав чинності одночасно з набранням чинності ЗУ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022, № 2102-IX.

Отже, умова воєнного стану, що наразі діє на всій території країни, є очевидною й не залежить від умов ведення воєнних дій/окупації тощо, тому навряд може постати питання кваліфікації, наприклад, таємного викрадення чужого майна після набрання чинності Законом від 03.03.2022, № 2117-IX, й до моменту скасування воєнного стану на тій території, де було вчинено КП у відповідний період (з огляду на те, як викладена ця норма).

Відтак варто також зважити, що склади КП серед тих самих військових КП поряд із ознакою «в умовах воєнного стану» містять й таку ознаку, що кваліфікує злочин, – як вчинення злочину «в районі воєнних дій», що є звісно більш конкретизованим (ст. 433, 435 ч. 2 КК) і у цьому випадку для кваліфікації враховуються певні обставини, а не загалом запроваджений воєнний стан.

Також слід погодитись із думкою В.В. Топольницького та А.І. Остапенка, що стосовно таких кваліфікуючих ознак як «особливий період» та «воєнний стан» на законодавчому рівні є певні розуміння, у той же час «бойова обстановка», «бойові дії», «воєнні дії», «воєнний час», «воєнний противник» та «обстановка бою» тощо через їх неоднакове розуміння та трактування потребують подальшого дослідження [10, с. 233].

Так, згаданий Закон від 03.03.2022 року, № 2117-IX [6], набрав чинності 07.03.2022, й у перший місяць його чинності судами першої інстанції було ухвалено 7 обвинувальних вироків за ч. 4 ст. 185 КК. З цих 7 вироків лише в одному випадку особу було засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, що слід відбувати реально (з урахуванням, що особа раніше судима, вчинила 8 епізодів й завдала збитків більше ніж на 1 млн грн), двома вирокami суд затвердив угоду про визнання винуватості із тим покаранням, що було узгоджено з одного боку прокурором та обвинуваченим з іншого боку у виді позбавлення волі на строк 5 років, із звільненням від його відбування з випробуванням на підставі статей 75, 76 КК. За змістом решти 5 вироків, судами були призначені аналогічні покарання – у виді позбавлення волі на строк 5 років із звільненням від його відбування з випробуванням.

У наступний місяць чинності цього Закону судами першої інстанції було ухвалено 63 вироки. Якщо за цими вирокami обрати для аналізу лише обвинувачених, які не судимі, й при розгляді судом висунутого обвинувачення лише за ч. 4 ст. 185 КК, без сукупності з іншими злочинами (оскільки названі обставини суттєво впливають на остаточне рішення щодо призначеного покарання), то ситуація була аналогічною. Так, до суду було подано на затвердження вирокom 5 угод про визнання винуватості з узгодженим покаранням у виді штрафу (відповідно із застосуванням положень ст. 69 КК), 15 угод про визнання винуватості з узгодженим покаранням у виді позбавлення волі на строк 5 років, із звільненням від його відбування з випробуванням. В одному випадку суд також застосував положення ст. 69 КК, призначивши покарання у виді штрафу, та 33 особи було засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років із звільненням від відбування покарання з випробуванням.

Навряд у наступні місяці чинності цього Закону судова практика піде іншим шляхом, а отже загальновідоме твердження, що надмірна суворість покарання не є виправданою, залишається актуальним. Безсумнівним є те, що вчинення злочинів, зокрема проти власності в умовах воєнного стану мають вищий ступінь суспільної небезпечності від аналогічних протиправних дій за мирного часу. Втім, за вчинення фактично кримінальних проступків в умовах воєнного стану визначено

безальтернативно суворе покарання, що на практиці майже не реалізується, тому питання подальшої диференціації кримінальної відповідальності потребує вирішення.

Список використаних джерел

1. Вартилицька І.А., Шармар О.М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 191–206. doi: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.233611>.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#№5>.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2160-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#№10>.

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2149-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#№20>.

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#№7>.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#№6>.

7. Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації : Закон України від 1 квіт. 2022 р. № 2178-IX. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#№5>.

8. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Юридична*

практика. 2022. № 7–8 (1260–1261). URL: <https://pravo.ua/voie№№yi-sta№№i-ak-obstavy№№a-i-aka-vplyvaie-№№a-kvalifikatsiui-zlochyt-№№u-ta-pryz№№ache№№eia-pokara№№eia/>.

9. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2022. № 1. С. 281–285. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52>

10. Топольницький В.В., Остапенко А.І. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231–235. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/59>.

11. Хавронюк М. І. Порушення принципу пропорційності у змінах до Кримінального кодексу України під час війни. *Центр політико-правових реформ*. 18.05.2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porushhe№№ya-pry№tsypu-proporsij№osti-u-zmi№ah-krymi№al№ogo-kodeksu-pid-chas-vij№y/>.

Ботнарєнко Ірина Анатоліївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОПАГАНДУ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року на території України було запроваджено воєнний стан внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України. Кардинальні зміни, пов'язані з його веденням, торкнулися практично всіх сфер життєдіяльності держави. Відтак, частиною повсякденного мовлення більшості українців стали терміни «пропаганда», «контрпропаганда», «інформаційна війна» тощо.

Необхідним кроком на шляху розширення спроможності переслідування за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства є криміналізація протиправних діянь, що вчиняються саме в умовах війни, та приведення їх у відповідність вимогам міжнародного рівня. Тому в сучасних умовах надзвичайно актуальним є вивчення кримінального законодавства та практики його застосування, виявлення можливих прогалин у регулюванні охорони суспільних відносин, що забезпечують дотримання правил міжнародного правопорядку саме у військовий час, та підготовка пропозицій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм.